

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar:

voor particulieren € 13,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek. De Vereniging is door de fiscus erkend als "Algemeen Nut Beogende Instelling".

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Hendrik Broekhuizen (voorzitter) tel. 442 62 12, Luuk Broer (secretaris) tel. 442 49 56, Theo Bussink (penningmeester) tel. 443 14 02, Loes Prakke (ledenadm/promotie) tel. 443 34 95, Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/website) tel. 445 50 98, Koos de Vos (educatie) tel. 363 49 71, Gerard Nijhuis (parkgidsen) tel. 339 08 00. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

Ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, Telefoon: 445 06 60, Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Leo van der Meer (voorzitter), Wim Roddenhof (secretaris), Leon Tjakkes (penningmeester), Marijke de Bruïne, Aaltje Koopman, Willem Hoffnagel, Anne Marie van Lanen.

Bij de voorpagina:

Afhaalpoëzie: dichter û (Ûltsje van Gorkum) hield zitting in de Steile Tuin op 19 juni 2011.

Vlotweg jammer

Al 30 jaar zijn de Vlotconcerten in Sonsbeek een begrip op zomervrijdagsmiddagen. Met een onnavolgbare akoestiek over het water van de Grote Vijver. Bij 'Sonsbeek 100 jaar Stadspark' kwam er een nieuw vlot in de Grote Vijver om deze openbare evenementenplek beter aan te kleden.

Nu maakt de uitbater van De Boerderij aan het pad langs de Grote Vijver een probleem. Het openbare evenemententerrein grenst aan zijn terras. Fijn, zou je zeggen, dat betekent al 30 jaar extra klandizie op de zondagmiddag. Mooi in zware economische tijden. Maar nee, de ondernemer wil het openbare terrein voor zichzelf gebruiken voor evenementen en besloten partijen. Heeft de gemeente zelfs gevraagd de Vlotconcerten te verplaatsen. Velen vinden dat jammer. De Stichting Vlotconcerten natuurlijk als eerste! Maar jammer, die ging snel overstag. Vrienden van Sonsbeek: ook jammer en maakt bezwaar. B&W antwoordt schriftelijk: begrip voor het standpunt, waardeert de Vlotconcerten zeer en ziet dat de concertbezoekers er veel vreugde aan beleven. Ze betreurt het zelfs, dat aan zo'n lange traditie een einde komt. Ook jammer dus! Behalve de horecaondernemer vindt iedereen het jammer. Klaar, zou je zeggen. Maar... B&W vraagt de organisatoren het Vlotconcert te verplaatsen naar de Steile Tuin. Zo gaat een mooi stukje openbaar stadspark naar een particulier gebruiker... Dat is niet alleen jammer, dat mag gewoon niet!

Koos de Vos

CASTANEA SATIVA

Hij, die als vreemdeling hier binnenkwam
Als gast in dit ons koude Nederland
Uit streken rond de Middellandse Zee –
Die zich gehandhaafd heeft in weer en wind

Die eeuwen overziet – een fiere stam
Zijn rechte rug – hij werpt met gulle hand
Zijn bitterzoete vruchten naar beneë
Een herfstgeschenk voor wie zijn bolsters vindt

Die aangeplant door Kelten en Romeinen
Gekweekt voor hongerige legioenen
Soms stil verlangt naar Griekenland of Spanje –

Hij kwam en bleef om nooit meer te verdwijnen
Een allochtoon met wortels in zijn schoenen
Wel tam, maar trots en trouw; hij heet kastanje

Cees van der Pluijm

Over dood hout en nieuw leven

De stormen die eind jaren tachtig over ons land raasden en veel bossen vernielden, zijn een keerpunt gebleken in het onderhoud van de Arnhemse parken. Bewoners van de stad werden er na verloop van tijd bij betrokken, de oprichting van Vrienden van Sonsbeek viel in deze periode, en de gemeenteraad nam een beheervisie aan. Niet alleen op het gebied van bomen, planten en dieren is Sonsbeek een kraamkamer. Ook de ideeën die over het beheer van Sonsbeek zijn ontstaan hebben elders in de stad en in het land hun weerslag gekregen. Stadsecoloog Christine Paris vertelt erover en afdelingssecretaris Michel Swarts van de KNNV put uit zijn ervaring als onderzoeker.

Wie in de jaren tachtig had voorspeld dat de stormen die over Nederland waren geraasd een breuk teweeg zouden brengen in het groenbeheer was vreemd aangekeken. Toch is die speling der natuur de directe oorzaak geweest van een ingrijpende ontwikkeling. Toen duizenden bomen in het land door enkele stormen waren geveld, kwam de vraag wat er moest gebeuren: opruimen en vermalen in de fabriek of de kachel in, of stammen laten liggen om te zien hoe de natuur zich zou ontwikkelen. Tot dan toe gaven alleen ambtenaren, politici en landelijke organisaties daar antwoord op.

Stormvlakte

In Arnhem zag de Vereniging Vrienden van Sonsbeek in 1989 het licht en vijf jaar later ging bij de gemeente het roer om. Er werd een beheervisie voor Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem ontwikkeld die uitging van een meer gevarieerd beheer van bossen en parken in de stad. De vraag was of het publiek het zou waarderen dat de in 1990 omgewaaide bomen zouden blijven liggen. Na overleg met tal van organisaties en personen werd besloten gesneuvelde bomen te laten liggen op de stormvlakte (zie bijgaand detail uit de Park Plattegrond) en in enkele andere bosgedeelten. Aan de buitenkant van de parken zou men het dode hout verwijderen.

Die tamelijk nieuwe visie kon niet zonder slag of stoot in de praktijk worden gebracht. Michel Swarts, bestuurslid van de KNNV en regelmatig in de weer met deze Vereniging voor Veldbiologie: "Ik weet nog heel goed dat organisaties als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer en ook de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in het begin niet zo happig waren op spontane natuurontwikkeling. Het druiste in tegen het gangbare beheer en ze waren een beetje bang dat het grote publiek het maar een rommeltje zou vinden. Maar al vrij snel kon je in die kringen toch een omslag waarnemen." Dat was landelijk beleid, Christine Paris, stadsecoloog van de gemeente Arnhem, deed er in haar privé omgeving ervaring mee op: "Het was fascinerend om te zien welk leven ontstond tijdens het verval van bomen. Dat vond ik niet alleen. Ik had wat dood hout neergelegd in mijn tuin op Heijenoord en ik zag steeds vaker dat voorbijgangers bleven staan om te bekijken hoe de natuur zich op en rond het dode hout ontwikkelde."

Swarts: "Het was bekend dat staand dood hout van belang is als onderkomen voor vleermuizen en vogels als uilen en mandarijneenden. Met het liggend hout werd een element toegevoegd. Dat trekt veel insecten omdat het daarvoor een voedselbron vormt. Er ontstaan mossen en er gaan zich paddenstoelen vestigen. Elk verval heeft zijn eigen ontwikkeling en steeds weer ontstaat een nieuw stukje natuur." De voormalige stormvlakte op Sonsbeek is nu weer jong bos en uit de natuurinventarisatie blijkt het ook een gebied met de hoogste natuurwaarde.

De Moerasweide is permanent vochtig door kwelwater. Sinds 1998 is het maaibeheer van deze weide veranderd. Er wordt consistent later in het jaar gemaaid met maaimachines die de bodem zo weinig mogelijk beschadigen. In 2000 zijn hier 51 soorten planten aangetroffen, in 2011 waren het er 127. Foto: de uitbundig bloeiende Moerasweide in juni 2011.

Christine Paris kwam in 1990 naar Arnhem, na een baan bij de gemeente Hilversum. Ook daar kreeg ze al te maken met de vraag welke rol omgewaaide bomen in het natuurbeheer konden spelen. In Arnhem trof ze destijds een vrij passief beleid aan. "Het groenbeheer was een beetje in de koelkast geplaatst. Met het vaststellen door de gemeenteraad van de nieuwe beheervisie in juni '94 kwam daar definitief verandering in. Er werden keuzes gemaakt. Men wilde weer trots kunnen zijn op het groen. Met 100 jaar Stadspark Sonsbeek in het verschiet (in 1999) kwam er nog eens extra geld beschikbaar voor restauratie. en onderhoud."

Zwarts heeft een fraai voorbeeld van bijzondere natuur: "Langs de beek ligt in Zypendaal een prachtig elzenbosje. Daar vind je natuur die nergens anders in de parken voorkomt. Het ligt ver genoeg van de gebieden die druk bezocht worden door het publiek, waardoor het zich al gedurende lange tijd op een bijzondere wijze en met een grote soortenrijkdom heeft kunnen ontwikkelen."

Arnhem is een voorbeeld voor het land geworden door de wijze waarop de gemeente het publiek heeft betrokken bij natuur- en parkbeheer. Paris: "We zijn hier begonnen met schouwgroepen van burgers, die met de gemeente meedenken over het beheer. In het najaar gaat het bijvoorbeeld over het wel of niet kappen van bomen. De vleermuiswerkgroep kijkt met ons mee naar bomen die moeten blijven staan omdat ze vleermuizen herbergen."

Meer plantenrijkdom

Het besluit om de rijkdom van Sonsbeek te vergroten door de Moerasweide later dan gewoonlijk te maaien, leidde ertoe dat andere bloemensoorten een kans kregen. Die trokken op hun beurt weer andere insecten aan. Er groeien hier nu twee keer zoveel plantensoorten als vroeger. In verschillende seizoenen vormt de Moerasweide een kleurenfestijn. Langs de Parkweg zijn wadi's aangelegd, plekken waar juist water wordt opgevangen en verzameld, in plaats van zo snel mogelijk afgevoerd. Daardoor werd dit aan plantensoorten het rijkste gebied van Arnhem, zo inventariseerde de KNNV.

Zwarts: "In ons nieuwe boekje *) is een schat aan onderzoeksgegevens opgenomen. Ook begin jaren tachtig hebben we vogels en planten geïnventariseerd. De planten zijn vooruitgegaan en de broedvogels achteruit, maar de oorzaken zijn niet duidelijk. De klimaatverandering speelt over zo'n periode van dertig jaar ook een rol. Verdwijnt een soort spontaan of komt dat door temperatuurverandering? Andere groepen zijn nu voor het eerst bekeken, daarvoor kunnen we nog geen vergelijking in de tijd maken."

Nu de gemeente voor de periode 2008-2018 opnieuw een beheervisie **) heeft vastgesteld kunnen de resultaten van dit beheer worden getoetst aan de uitkomsten van dit KNNV-onderzoek. Dat behelsde vaatplanen, mossen, paddenstoelen, dagvlinders, libellen, snuitkevers, broedvogels en vleurmuizen. Maar de vereniging geeft de gemeente ook advies over verbetering van het beheer van parken, akkers, bosranden, vochtige weiden, droge, bloemrijke weilanden en vijvers. Arnhem mag zich rijk rekenen met zijn op elkaar aansluitende parken (Sonsbeek 67 ha, Zypendaal 54 ha en Gulden Bodem 15 ha). In 1965 al werd Sonsbeek een beschermd rijksmonument en in 1999 werd gevierd dat Sonsbeek een eeuw eerder door de gemeente was aangekocht. Voorafgaand aan dat jubileum is er in Sonsbeek 12 mln gulden geïnvesteerd en nu is er - zonder normaal beheer zoals maaien en afvalinzameling - gemiddeld voor 85.000 euro per jaar besteed aan reparatie, vernieuwing en onderhoud van de drie grote parken. Wat zeker telt is dat veel van de nu zichtbare natuur al ruim 250 jaar in ontwikkeling is doordat de toenmalige eigenaren ingrepen in de bestaande situatie en er hun ideeën op los lieten. Vandaar dat er meer dan 150 jaar oude bomen in en rond Sonsbeek staan. Of na een storm gaan liggen.

De recente natuurinventarisatie door de afdeling Arnhem van de KNNV, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, heeft nog eens bevestigd dat vooral Sonsbeek een kraamkamer vormt voor dier en plant. Nergens in de stad worden zoveel soorten vogels geteld (65 soorten broedvogels) en nergens is een grotere biodiversiteit te vinden als op de Moerasweide en rond de wadi's langs de Parkweg en: 127 respectievelijk 165 soorten planten. En er is nog veel meer leven in de parken. Want het was met de beperkte mankracht niet mogelijk alles te inventariseren.

Rob van Otterloo

*) zie pag. 9 voor de bespreking van het rapport van de natuurinventarisatie

**) te downloaden vanaf website www.parksonsbeek.nl, laatste tab: Beheervisie

*Insijpelend kwelwater wordt een
ijsvlakte op de Moerasweide,
februari 2012.*

Franciscus van Sonsbeeck, vader van Anna

Joop Morsink schreef in de Herfst van 2006 in het Bulletin over De naam van het park Sonsbeeck. Hij en ik hadden daar beide onderzoek naar gedaan, zonder dat van elkaar te weten, en we waren tot dezelfde conclusie gekomen: het park kreeg zijn naam van een zekere Anna van Sonsbeeck. Zij was omstreeks 1600 eigenares geweest van een watermolen die stond waar nu de Kleine Waterval het water van de Sint-Jansbeek naar beneden laat klateren.

De tijdgenoten noemden de molen bij de Kleine Waterval, ter onderscheiding van de andere molens langs de beek, naar de eigenares en spraken van de Sonsbeeckmolen of van Sonsbeeck als het vooral over de bij de molen horende gronden ging. Een lange reeks van elkaar opvolgende eigenaren bleef vierhonderd jaar lang die naam Sonsbee(c)k voor een steeds groter wordend gebied gebruiken, en zo heeft tenslotte nu het park die naam. We wisten wel dat Anna's vader Franciscus heette, maar zijn afstamming bleef voor ons in nevelen gehuld. Totdat een mijnheer Van Sonsbeeck mij belde en zo vriendelijk was zijn kennis over Franciscus met mij te delen. Er was een heel geslachtsregister van de familie Van Sonsbeeck, en hij deed suggesties voor verder onderzoek in de Arnhemse archieven.

Aleidt van Presickhave

Franciscus, de vader van Anna, werd omstreeks 1505 in Zwolle geboren, als zoon van Jan van Sonsbeeck (1463-1569), drapenier oftewel lakenmaker en zijn vrouw Alydt ter Zeyle (1483-1567). Franciscus behoorde tot een Zwolse familie die zich al sinds het midden van de veertiende eeuw Van Sonsbeeck noemde. Franciscus studeerde rechten te Leuven. Hij werd licentiaat in de rechten, dat was in die tijd een academische graad die volgde op baccalaureaat, en die het recht gaf be-

paalde colleges te geven aan de universiteit, maar die lager was dan doctor. Hij bleef langere tijd in Leuven wonen, trouwde daar en kreeg er een zoon Frenske genaamd. In 1554 publiceerde Franciscus in Leuven een boek over het leenrecht met de titel *Commentarius ad usum feudorum*, dat hij samenstelde uit de stof van de door hem gegeven colleges. Hij schreef dat hij aan dit werk begon om het leed over het overlijden van zijn vrouw te verzachten. Kort na de publicatie van het boek verhuisde Franciscus naar Arnhem om daar als advocaat bij het Hof van Gelre te gaan werken. Als specialist op het terrein van het leenrecht zal hij een ruime klantenkring hebben kunnen vinden bij de vele partijen die elkaar bestreden voor de leenkamer van het Hof.

In Arnhem trouwde Franciscus van Sonsbeeck in 1556 voor de tweede maal, nu met Aleidt van Presickhave, een dochter van Sweder van Presickhave. Zij kregen

samen twee kinderen, één daarvan was Anna. De vader van Anna stierf in november 1562 toen zij nog hooguit een kleuter was, haar halfbroer Frenske was toen al meerderjarig. Anna's moeder hertrouwde snel, wellicht binnen enkele weken met Lodewijk Bruinincq, de eigenaar van de watermolen die toen nog Bruinincqsmolen heette. Anna was rond 1700 eigenares van deze molen. Dat Anna de molen van haar stiefvader verwierf betekent dat Lodewijk Bruinincq eerst overleed, de molen naliet aan zijn vrouw Aleidt van Presickhave, die op haar beurt de molen aan haar dochter Anna liet. Aanvankelijk werd de molen nog Bruinincq- of Sonsbeeckmolen genoemd, maar van die lange naam sleet het eerste deel weg. Het werd tenslotte de Sonsbeeckmolen.

Park Sonsbeeck heeft zijn naam geërfd van Anna van Sonsbeeck. Die naam is niet alleen verbonden met de zestiende-eeuwse Anna, maar met een hele familie die zich sinds het midden van de veertiende eeuw Van Sonsbeeck noemt, die uit Zwolle stamt, en die nu nog vele vitale telgen kent, die u zomaar kunt tegenkomen. Het zijn heel aardige mensen.

Cor Kooi

Bron: Arnhem's Historisch Tijdschrift, 2011, pg.177-179.

Op dit familieportret uit 1534 staan de grootouders van Anna van Sonsbeeck afgebeeld met twee dochters en dertien zonen. Grootvader Jan van Sonsbeeck (1463-1559) 'de Olde' genoemd, drapenier te Zwolle, met grootmoeder Aleijt ten Zeijle en de vijftien kinderen. De vierde zoon van links op de onderste rij, met de ringbaard en de goed zichtbare gevouwen handen, is Franciscus, de vader van Anna van Sonsbeeck.

Een rondje met de parkbeheerder

Er zijn op dit moment niet veel nieuwe, ingrijpende veranderingen gepland. Het dunnen van de beukenbossen (d.w.z. het verwijderen van kansarme exemplaren om zo andere bomen meer groeimogelijkheid te bieden) is in een eerder Bulletin al vermeld. Dit is op het moment in volle gang en zal voor het einde van het kapseizoen afgerond worden.

Zoals u op bijgaande foto ziet is op 15 februari de grote kastanje bij het Watermuseum gekapt. Het hout wordt geschonken aan de kunstenaar Gert Jan Dennewold, waardoor deze schitterende boom een mooi tweede leven zal krijgen. Ook de grote Esdoorn in het bosje voor de witte villa is gekapt. Het hout hiervan zal gebruikt worden voor speeltoestellen in de wijk Schuytgraaf.

Vandalen hebben de waterafvoer in de grot onder de Grote Waterval met plastic en andere rommel verstoppt. De verstopping zit zo diep dat er in de grond gehakt zal moeten worden. Jammer.

Op het eiland in de beek bij kasteel Zypendaal worden nieuwe rhododendrons en magnolia's gepland. Het eiland zal door deze schitterende bloeiers een veel krachtiger uitstraling krijgen. In alle Arnhemse parken worden dit jaar de lage groene hekken hersteld. Op veel plaatsen zijn deze 'struikelhekkens' verbogen, afgebroken, overgroeid enzovoorts. Uiteraard zullen alle hekken meteen een mooie nieuwe laag verf krijgen.

Eind januari 2012 viel er bij de Kleine Waterval spontaan een boom over de beek..

In het hele land heerst op het moment myxomatose onder de konijnen. Ook de Arnhemse konijnenstand is hier het slachtoffer van geworden. Er worden veel dode dieren gevonden. Myxomatose is niet overdraagbaar op mensen. Het is een natuurlijk proces om de konijnenstand, die altijd explosief groeit, binnen de perken te houden. De gemeente doet daarom niet aan bestrijding of preventie van de ziekte.

Hylke ter Bals
(parkgids/molenaar)

Via Braamberg en Heselberg naar Klarenbeek

Het gebied van de Braamberg is per 1 jan 2012 toegevoegd aan het beheergebied van de gemeentelijke afdeling Bossen & Parken. Tot op heden viel het parkje onder het gemeentelijke wijkbeheer van het stadsdeel Arnhem Noord/Noordwest. Het parkje vormt een belangrijke schakel in de verbinding van Arnhems oudste parken Sonsbeek en Klarenbeek. Vandaar de nieuwe beheerder, die juist in het grote groen gespecialiseerd is.

De Braamberg - inclusief de Heselberg - is het groene gebied tussen de Wagnerlaan, Cattepoelseweg, Heselbergherweg en Braamweg. Het gebied wordt doorsneden door de Apeldoornseweg. Tot de 17e eeuw was de schapenteelt een belangrijke bedrijfstak in Arnhem. Gebieden als Zypendaal, Schaarsbergen en de Braamberg werden toen veelal begraasd door schaapskudden. Direct rond de stad waren er boomgaarden, tuinen en akkertjes. Vanaf de 17e eeuw diene steeds meer inwoners van Arnhem aanvragen in bij de burgemeester om heidegrond te mogen omvormen naar bouwland en hakhout. Het huidige landschap van de Braamberg ten westen van de Apeldoornseweg doet nog sterk aan dat landschap denken en is sindsdien weinig veranderd. Afgezien van het gebouw van de Gelderse Roos natuurlijk. Waar in Sonsbeek beuken werden geplant door de verschillende landgoedeigenaren, werden op de Braamberg akkertjes aangelegd, afgewisseld met eikenbosjes voor gebruik van de eikenbast in de leerlooierijen en allerhande toepassingen in en rond de boerderij. Het gebied Braamberg-Oost gaat in het begin van de 20e eeuw op de schop, ten gunste van een villawijk. Het gedeelte bij het Ronde Bosje krijgt een parkachtig karakter met hagen en Amerikaanse eiken.

Schakel tussen twee parken

Het gebied van de Braamberg vormt een belangrijke schakel tussen Park Sonsbeek en Park Klarenbeek. De Apeldoornseweg is daarin de grootste belemmering voor wandelaars. Op de Braamberg zelf bevinden zich een tweetal volkstuincomplexen, enkele paardenweides en een Vrije Katholieke kerk uit 1934 in de stijl van de Delftse school en natuurlijk het nieuwe gebouwencomplex van de Gelderse Roos (in 2009 opgegaan in Pro Persona ggz). De hoogteverschillen, de eikenbosjes, hagen en weilanden maken het tot een aantrekkelijk wandelgebied.

Het beheer van de Braamberg is vooral gericht op behoud van dit afwisselende landschap. Paden en aansluitingen op andere gebieden zijn daarbij belangrijk. Op het gebied van opstallen van paardenweides heeft wildgroei plaatsgevonden. Zaak is hier met de paardenhouders een oplossing voor te vinden. Als we de Apeldoornseweg oversteken bereiken we via de Braamweg het Ronde Bosje op de Heselberg dat natuurlijk een markant element vormt. In dit bos mag zeker gedund worden, zodat de Amerikaanse eiken meer groei ruimte krijgen. Het spannende van de Braamberg zit hem in het onge Kunststelde. Dat behouden is misschien wel de kunst.

Bart Lichtenberg

Vanuit de Cederlaan van Sonsbeek over de Kluizeweg: entree van de Braamberg.

Het Ronde Bosje op de Heselberg.

Een cultureel natuurgebied in de stad

Over natuur in onze parken is een inventarisatierapport verschenen, opgesteld door de Arnhemse afdeling van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV). Het draagt de titel "Natuur in Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem". Aan de publicatie leverden ook de Vogelwerkgroep Arnhem en de Vleermuizenwerkgroep Gelderland bijdragen.

Wat is eigenlijk 'cultuur'? Cultuur is al datgene wat de menselijke geest heeft uitgedacht en vervolgens door mensenhanden werd gerealiseerd; het mag ook het verlengde van onze handen zijn. Aangeplante bomen, sprengkoppen, watermolens, wadi's zijn cultuur. Parken als zodanig zijn cultuur. En dus vallen onze drie parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem - stuk voor stuk Rijksmonumenten - daar ook onder. Ze zijn cultureel erfgoed.

Toch ervaren we onze parken nauwelijks als cultuur. Eerder als 'natuur'. Natuur is dan de groene ruimte waar het goed toeven is. Waar je 'buiten' bent en waar een mens zich ontspant. Door zich in te spannen, bijvoorbeeld, in de vorm van duurlopen of te wandelen op noordse wijze. Of door zich niet in het zweet te werken en tot rust te komen onder het frisgroene dak van het hoge hal-lenbos in het vroege voorjaar. Natuur is dan vooral natuurbeleving. Toch is 'natuur' iets anders: het is alles "wat groeit en bloeit", om met Thijsse te spreken, zonder dat de mens daarin de hand heeft gehad. Het is er ongedacht en ook vaak onverwacht: onder beuken foeragerende houtduiven; een heksenkring vormende nevelzwammen; paardenbloemen in de wadi; een groepje vuur-wantsen op de witte schermbloem van het Fluitekruid. Cultuur scheidt de voorwaarden, natuur maakt er dankbaar gebruik van. Samen onderhouden ze zoiets als een LAT-relatie, gescheiden bestaan, en toch te saam.

*KNNV-ers determineren een plant op de wadi langs de Parkweg.
Foto: Remko van Rosmalen.*

forse toename is vrijwel zeker toe te schrijven aan het beheer dat in 1998 is ingezet ...", lezen we in het rapport. Michel Zwarts, die het hoofdstuk 'Vaatplanten' voor zijn rekening nam, zei mij: "Je moet werkelijk een flink stuk reizen, wil je iets vergelijkbaars zien".

Het KNNV-rapport

Veldwerk en studie zijn vastgelegd in een verzorgd uitgegeven verslag van ruim 120 pagina's, rijk voorzien van mooie foto's en duidelijke kaartjes. Het boek is voor € 14,- te koop bij Bezoekerscentrum Sonsbeek en bij boekhandel Ongerijmd, Nieuwstad 38, Arnhem. De meer algemeen geïnteresseerde parkbezoeker - de natuurbelevier met een nieuwsgierig karakter - kan nog even wachten: binnenkort verschijnt een beknopte uitgave van deze natuurinventarisatie in zakformaat. Een uitgave die financieel mogelijk is gemaakt door de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.

Chris van der Wilde

Natuurinventarisatie

Het rapport van de natuurinventarisatie van de drie parken door de KNNV is een gedegen stuk werk geworden. Liefst een derde deel ervan heeft betrekking op de geologie en de geschiedenis van het dal van de Sint Jansbeek en op de rol van het water in het beekdal. Pas als de betekenis daarvan uit de doeken is gedaan komen in de daarop volgende hoofdstukken planten, insecten, zwammen, vogels, vleermuizen aan de orde. Het slothoofdstuk draagt de titel "natuurwaarde en beheer", en ja, daar vinden cultuur en natuur elkaar weer.

Waartoe dat leidt konden we zien in de zomer van 2011 in de Moerasweide, toen in duidelijk gescheiden zones honderden exemplaren Scherpe boterbloem, Moeraskartelblad en Echte koekoeksbloem tegelijkertijd volop in bloei stonden. "In 2000 zijn in de Moerasweide 51 soorten [planten] aangetroffen, in 2011 zijn dat er 127. Deze zeer

Een hoeder van de parken vertrekt

Na negen jaar heeft Hendrik Broekhuizen (1937) besloten af te treden als voorzitter van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. "Niet alleen vanwege mijn leeftijd, maar bovendien", grapt hij, "zijn mijn twee orders met papieren van Vrienden van Sonsbeek helemaal vol. En ook die twee mappen met documenten van het ijskelderproject". Ruim een uur hebben we teruggekeken op zijn bestuursperiode en daarna mocht ik het gesprek opschrijven alsof het een interview was. Dus drie maal: wat?

Wat was de belangrijkste rol van de vereniging en heeft Vrienden van Sonsbeek die rol tijdens jouw voorzitterschap waargemaakt?

"Als hoeder van de parken", zegt voorzitter Hendrik Broekhuizen, "was onze belangrijkste taak het toezien op onderhoud en gebruik van de drie monumentale parken. Dat waren vaste punten in onze maandelijkse vergaderingen met het parkbeheerder. Natuurlijk ging de meeste aandacht uit naar Sonsbeek, ons bekendste park, dat direct aan de binnenstad grenst en dat het meeste wandelaars en evenementen trekt. In Zypendaal zie je zomers vooral groepen gebruikers lopen en zitten, en Gulden Bodem is vooral het wandelpark van de omringende buurt. We hebben ons bemoeid met de bomen en de paden, met kappen en snoeien, met maaien en herinrichten, met de ganzen en de herten. Maar ook met schoonhouden en wetshandhaving: het weren van foutparkeerders, van scooters, van ontsierende reclame. Sinds najaar 2004 hebben we ons niet alleen met de praktische zaken bemoeid maar ook met het beleid voor de parken, zoals de herinrichting van de Zijpendaalseweg: het park werd groter, je ziet de beek beter en het complex van de Wittewatermolen kreeg meer ruimte. We hebben ons bemoeid met het de uitbesteding van het onderhoud door de gemeente, het Openen van de Jansbeek in de stad, het onderhoud van de monumenten in de parken, het opschonen van de vijvers door het Waterschap, het evenementenbeleid en met de jaarlijkse onderhoudsbegroting voor 'onze' parken. De samenwerking met de parkbeheerders was prima, wij stonden voor een gezamenlijk belang."

Wat is de relatie met het bezoekerscentrum?

"We hebben de taakverdeling in een overeenkomst vastgelegd: de Vereniging Vrienden van Sonsbeek is, gelegitimeerd door 600 betalende leden, de lobby voor het behoud van de parken en de Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek is het activiteitencentrum en ons buurthuis. De vereniging ondersteunt het bezoekerscentrum financieel, moreel en organisatorisch. Beide partners hebben voordeel van die heldere rolverdeling, sinds 2001 liepen elkaar niet meer voor de voeten maar ondersteunden we elkaar waar dat nodig was. Vrienden van Sonsbeek is de afgelopen jaren herhaald opgetreden als financiële sponsor: voor de ijskelder, voor de vlotconcerten, met bomen voor Jansbeek Open, het jubileum van Park Open, de natuurinventarisatie van de KNNV."

Wat herinner je je het meest uit jouw voorzittersperiode?

Hendrik Broekhuizen stipt de volgende drie zaken aan: "Anna Tilroe heeft ons goed betrokken bij Sonsbeek10. Als lid van het Sonsbeekgilde heb ik genoten van de deelname aan de processie die aan de tentoonstelling voorafging. Dan het herstel van de ijskelder, een zware klus voor onze vrijwilligersorganisatie. Joop Morsink heeft met zijn grote kennis en ervaring het ontwerp van de ijskelder gemaakt, de tekeningen en het bestek. Bij de promotie van het project heeft de prachtige tekening van Rudolf Das ons geholpen. We hebben geld opgehaald bij grote sponsors en 400 particulieren hebben een 'steentje' gekocht. Daarmee heeft Vrienden van Sonsbeek het draagvlak voor de herbouw van de ijskelder van Sonsbeek geschapen en de nodige vergunningen binnengehaald. De eerste steen werd

Voorzitter Hendrik Broekhuizen bij de opening van de ijskelder op 21 juni 2009.

gelegd door een nazaat van baron De Smeth, de oorspronkelijke opdrachtgever. De uitvoering van de bouw werd het moeilijkste onderdeel. Plan en uitvoering is niet altijd hetzelfde. Maar uiteindelijk ligt de ijskelder er, ingepast in het landschap zoals we dat voor ogen hadden. De oude ijskelder heeft ruim 100 jaar gefunctioneerd. Ik reken erop dat de nieuwe ook zo lang meegaat." En de derde zaak? Hendrik Broekhuizen veert weer op: "Een fantastische nationale en internationale bevestiging van het groene karakter van Arnhem was de onderscheiding 'Groenste Stad van Nederland' in 2008 en daarna 'Groenste Stad van Europa' in 2009. Onze parken en de betrokkenheid van bewoners bij die parken speelden bij het verkrijgen van die onderscheidingen een belangrijke rol. De identiteit van Arnhem is sindsdien onbetwist: groene stad. Ik ben blij dat ik daaraan samen met mijn medebestuurders een actieve bijdrage heb mogen leveren".

Luuk Broer

Ledenvergadering Vrienden van Sonsbeek

Op 21 maart 2012 vindt de jaarlijkse ledenvergadering van Vrienden van Sonsbeek plaats. Van 20 tot 22 uur in Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a. De leden hebben daarvoor een uitnodigingsbrief ontvangen. Belangstellenden zijn welkom. Na het huishoudelijk gedeelte (jaarverslag, financieel verslag, begroting, bestuursmutaties) volgt een presentatie door dr. Elyze Storms-Smeets, adviseur cultuurhistorie bij het Gelders Genootschap, over de geschiedenis en toekomst van de Gelderse buitenplaatsen onder de titel:

Historische buitenplaatsen zoals Bronbeek. Dit landgoed werd rond 1820 als op een helling van de Paasberg aangelegd voor de Amsterdammer Hermen Steijgerwalt. Hij liet een huis bouwen en legde op het woeste terrein een park met siergewassen en een moestuin aan. Een deel van het landgoed werd beplant met bomen. In de helling groef hij een sprengenbron, dat Steijgerwalt opstuwde om kleine watervallen, vijvers en zelfs een fontein te kunnen aanleggen. In 1854 gekocht door Willem III, die de bestaande villa onder leiding van architect des konings H.F.G.N. Camp of L.H. Ebersson liet uitbreiden met twee zijvleugels van één verdieping en een neogotische veranda.

Gelders Arcadië

Dit jaar is uitgeroepen tot het Jaar van de Historische Buitenplaats. Vanaf 1600 lieten veel welgestelde stedelingen in het landelijke buitengebied buitenplaatsen bouwen om zo het stadsleven te kunnen ontvluchten. Een buitenplaats bestond doorgaans uit een kasteel of landhuis met bijgebouwen, omgeven door een tuin of park.

De fascinatie voor Gelders Arcadië, de landgoederenzone van de Veluwezoom, is een oud gegeven en ook nu mogen we met recht trots zijn op dit erfgoed. Middeleeuwse kastelen, neoclassicistische landhuizen en postmoderne villa's staan te midden van geometrisch en landschappelijk aangelegde tuinen en parken. Om dit erfgoed een toekomst te geven, moeten we niet alleen kijken naar instandhouding en behoud, maar ook – of misschien wel juist – naar de mogelijkheden die liggen in eigentijdse ontwikkelingen, bestemmingen en toepassingen.

Lichten aan!

Waar de Sint Jansbeek onder het spoor verdwijnt lag de afgelopen jaren een bouwplaats van Prorail. Bewoners zagen met lede ogen aan hoe het geboomte van de spoordijk plaats maakte voor een hoge betonnen keermuur. Vroeger konden zij zich, met de beek voor hun huis, nog een beetje deelgenoot wanen van het Park Sonsbeek. Door de muur werd die illusie wreed verstoord. De DelaReijstraat heeft weer duidelijk twee kanten, een zachte en een harde: park en spoor.

Er is één lichtpuntje. Op 22 december 2011 werd aan het einde van de Sint Jansbeek op de balustrade bij de Sonsbeeksingel een kunstwerk onthuld. Het is een drievoudige lantaarn in de vorm van ineengewonden zonnebloemen. Het kunstwerk is gemaakt door de Oosterbeekse kunstenaar Jan van IJzendoorn. Opdrachtgever was de Stichting Jansbeek Open. De lantaarn is van gietijzer met een coating van brons. Glazen knikkers, speciaal vervaardigd door de Arnhemse glaskunstenaar Arnout Visser zorgen voor het typische spiraalpatroon in het hart van de bloemen.

Realisatie van de lantaarn werd mogelijk dankzij bijdragen van de Stichting ANWB-fonds en de gemeente Arnhem. Met de ingebruikneming van de lantaarn gaat voor de Stichting Jansbeek Open het licht uit. Haar belangrijkste doelstelling, herstel van een open loop van de Sint Jansbeek in de Transvaalbuurt, is bereikt. Een andere doelstelling, herstel van de beek in de binnenstad, is in gemeentelijk beleid verankerd.

Ad Habets,
secretaris Stichting Jansbeek Open

Colofon

Het Bulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054

Redactie:

Gerard Herbers
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving en druk:

Coers&Roest
ontwerpers bno | drukkers BV
Arnhem

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814 CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het Zomernummer van Bulletin VVS verschijnt 21 juni. Uiterste datum inleveren kopij: 18 mei 2012. Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Retour afzender/adreswijziging

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo

vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a,

6814 CL Arnhem.

Het correcte adres is:

Naam:

Postcode:

Reden retourzending:

Plaats:

Straat:

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

